

GOTZAIÑAK ETA BIZKAIA

GOTZAIÑAK ETA BIZKAIA

Bizkaia'k gotzaiñakaz izan dauzan artu-emonak ez dira beti izan gozoak.

Itzi daigun alde batera autrigoiak izandakoak, nerbioi ibaitik ezkerrentza bizi ziranak, euren gotzaiña euki ebela Balpuesta'n edo Oka'n.

Kalagurri'ren ardurapean izan giñan beste bizkaitarrak eta Kalagurri arabiarren menpera jausi zanean Bibere jauna zan gure gotzaiña eta Armentia'ra etorri zan bere gotzain-tokia artuta eta bizileku lez Akosta (Okoizta) artu eban (Araba'ko Zigoitia'n) monastegi onetako abata bere anaia zalako eta monastegi oneri emon eutsozan bere ondasun guztiak (parrokiak, basoak, soloak, landak...).

Gotzaiñak Armentia'n jarraitu eben arik eta Kalagurri arabiarrekandik eskuratua izan arte eta gero an jarraitu gendun Gasteiz'ko gotzaindegia sortu arte emeretzigarren gizaldiaren erdiz-azkenerantza.

Politika-indarrak eraginda Gasteiz'ko eleiz-barrutia iru zati egin zan, 1949n. urtean eta bizkai'tarrak arrezkero Bilbao'n daukagu geure gotzaiña.

Politikariak alegin aundia egiten dabe gotzaiña beti España'koa izan daiten, baiña ez euskalduna.

Geuk be alegiñak egin doguz Euskalduna izan daiten eta 25 urtean lortu be bai: Mons. Añoberos, Mons. Uriarte, Mons. Larrea, baiña azkenengo au jubilatut zanean, barriro lengora jo eben politikariak eta kanpokoa ekarri euskuen, bakerako laguntzaille lez euskaldun bat ipiñita: Etxenagusia'tar Karmelo monseñora. Or gagoz orain dala zazpi urterik ona, eta ez ain txarto be, baiña geroari itxaroten.

Beste arazo bat be izan da gotzaiñen eta bizkaitarren artean: Emen beti izan eben indar aundia monastegiak eta oneik eskuratzen ebezan amarrenak, laikoen eta eleiz-zaintzaleen eskuetarajusten ez ziranean.

Gaiñera, bizkaitarrak beti izan dira erritarren eskubi-deak zaintzen onak eta amarrenen dirua Kalagurri'ra joatea eta andik aginduak etortzea, naizta eleizakoak izan, ez eben onartzen eta Aita Santuaren naiz Gotzaiñen aginduak be foru-baimena edo "pase foral" bear eben onartuak izateko eta ori ezin onartu izaten eben gotzaiñak. Arazo ori konpontzeko batzar asko egin ziran Errege Katolikua foruak zin egitera etorri zanean, gotzain batzuk ekarri ebazan lagun eta oneik kanpoan, Bizkaia'ren muga, geratu bear izan eben.

Giro orretan ulertzen da orain Labayru'ren IV, 106'tik artzen dogun gai au.

Elebarri baten antzekoa da, foruaren aurka gure jaunerria ikertzerat etorri zan Kalagurri'ko gotzaiña il egin ebela diñoan kondaira: Bolibar parroikiko zaintzaille zan Gonzalo Pérez de Bolibar izan ei zan gotzaiña aurrean erabilli ebana, 1520n. urte inguruan. Onek bere lagunakaz bat eginda, arrapau eban gotzaiña Arrazola'ko mendian eta sendo, erruki barik, il egin ebezan gotzaiña ta laguntzailleak eta jazokizun orren gomutagarri lez antxe dago oroitaria. Kurutze ikusgarri bategaz eta arri orreri "Ipsiti-Arria" deritxo.

Orrelan agertzen da albiste ori Ziortza'ko agirietan.

Baiña jazokizun au guzurrezkoa da, beste errazoi askoren artean urte aretan eta ingurukoetan ziran Kalagurriko gotzaiñak noz eta non il ziran argi dagoalako, ez iñor eta ez iñoiz Bizkaia'n.

Urte orretan Kalagurri'ko gotzaiña D. Juan Castellanos y Villalba zan eta onek aurreko urtean, 1519n. ean, ituna egin eban Jaunerriagaz artzain ikustaldiak Bizkaia'n egin al izateko eta gotzain jarraitu eban 1522n. urtera arte. Urrengo gotzaiña Alonso de Castilla izan zan, Pedro Ankerra erregearen lobeat, eta 1523n. urtean asi eban gotzaintza. Katxopin idazle ospetsua izan leiteke jazokizun ori asmatu ebana.

1520n. urte orretan, uztaillaren 16, 17, 18 eta 19n. egunetan D. Juan Castellanos gotzaiñak Kalagurri'ko sinodo nagusia ospatu eban Logrono'n eta Bilbao'tik sinodo orretara Zumeltzu'tar Juan artziprestea joan zan, beste artzipreste batzuk eta lekaideen buru ziranak lagun ebazala. Olakoa edo antzeko arazoak eta Aita Santuak España'ko erregeai emondako eskubide batzuk aztertze.

Artzipresteak eleizearen ondasunen eta etorrien azterketa egin bear eben zeatz eta ondasundunai ziñez agertu-erazoten jakela zeaztasun ori. Oiñarri lez 1517-1520 urteak artuko ebezan. Eta urte orreitan D. Juan Castellanos Villaba zan Kalagurriko gotzaiña. Geien geien be onartu leikena, bere ordezkoren bat il ebela izan leiteke.

Gotzaindegian gotzain-ordezkari ta laguntzaille bizkaitar bat zan orduan: Olazabal kanoniku arratiarra. Onek abenduaren 10n. egunean idazki bat izenpetu eban Bilbao'n ospetzen ziran agindupeko jaiak esandako sinodoak aginduak baiño ez daitezela izan agertzeko eta ez diño agindu ori "sede vacante" edo gotzainbageko aldiaren emona danik.

KALAGURRI TA ARMENTIA'KO GOTZAIÑAK

Ez dakigu Kalagurri'ko Gotzaindegia zein urtetan sortu zan, baiña bai gotzain ospetsuak euki ebazala eta guztiz zabala izan zala. Kalagurri uri ospetsua zan lenago be, leiñargi asko eukazala'ko, Erroma'ren erria zalako, dirua irarteko eskubidea eukalako eta edestilari ospetsuak aitatzen dabelako: Libio, Zesar, Balerio, Plinio...

Erri onetan martiritza jasan eben Emeterio eta Zeledonio santu euskaldunak, anaiak eta gudariak, 300n. urte-inguruan. Gaur ez da bertakoak ziran Kintiliano ta Prudentzio ospetsuen aldian zan bestean ospetsua. Ez dakigu noiz egin zan kristiñau erri aundi au, baiña naikoa arin sartu ba'zan be, oraindiño Armentia'ko San Prudentzio'ren aldian (800. urtean) guzurrezko jainkoak gurtzen ebezenen aurka egin ebazan erri aretan berbaldiak santu onek.

Kalagurri'n agertzen diran lenengo gotzaiñak ez dira ziurrak, esaterako Amedo Sadacia'koa zala esaten dana 288n. urteko Maximiliano euskalduna. Ziur ezagutzen dogun lenengo gotzaiña Silbano dogu (464) (Iruña'n ez da ezagutzen gotzaiñik oraindiño: lenengoa 589n. urtean). Auxe dogu ba, Bizkaia bere ardurapean euki eban lenengo gotzaiña. Eta ezaguna da gotzaiñak izendatu ebazalako Aita Santuaren baimen bagerik eta orregaitik salatu izan zan Hilario Aita Sanatuaren aurrean 457n. urtean. Ez eben zigortu, Aita Santuak biotz onez gure lurraldeak urrin egozalako ulertzekoa zala uste izan ebalako barririk emoteko erarik ez izatea.

Bizkaia beti izan zan Kalagurri'koa, Armentia'ko aldia eta Balpuesta'koa zan autrigoen aldea aparte dirala.

Kalagurri'n lenengo gotzain ziurra Silbano dogu. Bederatzi gotzain dagoz arabiarrek sartu-aurretik eta IX gizaldian, arabiarrek sartu ziranean, Armentia'ko gotzaindegia sortu zan. Kalagurri'ko gotzaiñak iges egin eban Asturietara ordezkorik itzi bagerik eta Araba'n batu ziran kristiñau asko eta Bizkaia'koak gotzaiña nai eben eta 757n. urte-aurretik, 466n. urte inguruan. Kalagurri'ko Silbano'k sortu ebazanetariko bat. Ori diño Tejada'k, baiña larregi maite ete dauan bere Araba! Orrelan ba'litz, Armentia ez litzake arabiarren eragiñez sortua, Naxera'gaz batera lenago Silbano'ren aldian bear ba-da. Ez da sinistekoa.

Armentia'ko lenengo gotzaiñak Teodomiro-830, Rekaredo-850 ta Bibere dira.

Bibere lendik be ezaguna dogu, Okoizta'ko (edo Akosta'ko) monastegian bizi izango zalako, abata zan Pedro bere anaiaz: Zigoitia'ko Bixente deunaren monastegi oneri emon eutsozan ainbat ondasun-871. Au da ziur Armentia'ko lenengo gotzaiña.

Armentia'ko urrengo gotzaiñak oneik dira: Munio-931, Julian-984, Garzia-996, MunioII-995-1034, Juan-1032-1034, GarciaII-1034, Fortunio I-1054-1056, Vela-

1056-1057, Munio III-1085, Vela 11-1057-1059, Garcia UI-1060, Munio IV-1061-1062, Vela m-1062, Munio V-1062-1065, Fortunio II azkenenekoa. Eta luezero: 1065-1087.

BALPUESTA'KO GOTZAINDEGIA TA EUSKALDUNAK

Euskaldun autrigoen gotzaiña, arabiarrek urreratu baiño lenago Oka edo Aukia'n egoan eta gero be orra biurtu zan arik eta ortik Burgos'era igaro arte. Antza dagoanez, Kalagurriko lenengo gotzaiña izan zan Silbano'k sortu eban eta ori ta antzeko gotzaitegiak Aita Santuaren baimen bagerik sortu ebazalako auzi garratza izan eban. 464n. urtean sortua da.

716n. urtean arabiarrek sartu ziranean, Oka menperatu eben eta gotzaindegia andik kendu egin zan eta Balpuesta'ra aldatu, Añana'ko Gatzaga'tik amar km'ra eta D. Juan izan zan luzaro lenengo gotzaiña, 44 urtean. Eleizbarruti orretakoak ziran Burgos'en iparraldea eta Santander'erantza, Araba barru dala.

Götzain asko dira ezagunak Balpuesta'n: Felmiro-852, Santxo II-863-869, Almiro-870, Albaro-881, Fredulfo, arabarra-894, Natal-898, Diego-900, Felmiro 11-911, Diego II-929-957.

Emen, 934n. urtean, barriro sartzen da Gotzaiña Oka'ra baiña beste bat geratzen da Balpuesta'n.

Balpuesta'n: Diego II-975- (18 urte Balpuesta gotzain barik), Merino-984, Blas-997, Garcia-1034, Aton, Antonio-1049-1052, Garcia V-1064, Munio-1067-1084. Au izan zan azkenengoa eta Gotzaintegia Burgos'era aldatu zan. Balpuesta aurrerantzean "kolegiata" izango da. Oka'n jarraitu eben gotzaiñak-1084n. urtera arte. Orduan Bizkaia'ko Enkarterria Burgos'en menpean geratu zan.

D. BIBERE, GURE ANTXIÑAKO GOTZAIÑA

Gauza egokia da gure Eleizearen edestia jakitea eta orain VIII gizaldira joango gara.

Bizkaia betidanik egon da Kalagurri'ko gotzaiñaren ardurapean, Balpuesta'koak ziran autrigoiak izan ezik, baiña VIII guzaldian arabiarrek sartu ziran Kalagurri'ra eta dana zapuztu eben.

Inguruko gotzaiñak iges egin bear izan eben eta ikusi nora joan ziran: 915n. urtean Galizia'ko Iria'n agertzen dira eurentzak bizigarria lortzeko "dekania" batzuk artuta, Zaragoza'koa Santa Maria de Solis'en, Tarazona'koa Naranko'n eta Oska'koa be Naranko'n. Kalagurri'ko azkenengoak Teodomiro ta Rekaredo ziran.

Baiña Araba-barruan gotzaindegi bi sortu ziran Naxera'koa ta Armentia'koa.

Armentia'koa zarragoa ei da eta arako Silbano ospe-
tsuak egin ebazan gotzaien arteko bat ei zan, Aita Santua-
ren baimen barik egin ziralako Silbano orrek epaikundea
izan eban eta Aita Santuak askatu egin eban.

VIII gizaldi orretan aurkitzen dogu D.Bibere gotzai-
ña. Onek Kalagurritik urten bear izan eban, baiña ez zan
joan Galitzia'ra. Berau, semez, Leon'goa zan baiña
Araba'n bizi zan sendiagaz: Ama Oktabia, aita, Arrontzio,
anaia ta lobeaz agertzen dira.

Gure D. Bibere gotzaiña oso aberatsa zan eta bere
ondasun guztiak emon eutsozan, Zigoitia'n daukagun
Bixente Deunaren monastegiari, etxe onetan bere anaia
zalako abata.

Ona emen emondako ondasunak: Estabillo'ko Engara-
zi deuna ta Martin deuna, (lurrak, mastiak, soloak, piña-
diak, oleak, sagardiak). Arganzon'go Andra Mari,
(Zelaiak, errotea ta soloa). Salbatzaille deuna, Zipriano
deuna, Erroman deuna, Agate deuna, Azilo deuna, Eme-
terio ta Zeledonio deunak, Kristobal deuna, Donejakue,
Kurutze deuna, Eupeme deuna, Agate deuna, Torota
deuna.

Agiria izenpetzen dabe Bibere gotzaiñak, D. Pedro
abatak eta Dª Oktabia'k Okoizta'n eta azkenean ondasun
guzti orreik monastegiarentzat izan daitezela diño, gizal-
dien gizaldietan.

Urte batzuk egin ebazan D. Bibere gura gotzaiñak Okoiz-
ta'n bere senideakaz, beste gotzaiñak Galizia'n egozan artean.

Baiña 93ln. urtean Armentia'ko gotzain I Munio da eta
bitartean (871-931) irurogei urte dagoz. Zalantza barik, or
beste gotzain bat izango zan, baiña ez dakigu izenik be eta
ez dau ezelako agiririk izenpetzen.

Ba-da norbait D. Bibere gure eleizearen edestian eta
batez be argitasun aundia dira beronen bizitza eta beronen
emoitzak Okoizta'ko Bizintxo deunaren monastegiaren
garrantzia azaltzeko.

ALDI LARRIA: D. MATEO MUJICA

Irakurleakaz alkar-izketa dan lantxu au amaitu baiño
len, Bizkaí'ko gotzain izan diranen artean aldi larri eta
oker bat aztertu bear dot: Mateo Mujika gotzaiñaren
aldia.

Mateo Mujika luzaro izan zan Gasteiz'ko eta orrexe-
gaitik Bizkaí'ko gotzaiña: Beragandik artu neban sendo-
tza deritxon sakramentua 1935n. urtean eta oraindiño
gure gotzain zan 1942n. urtean, Karmelo Ballester izen-
datu ebenean.

Gure Bizkaia'n, eta Euskalerra osoan indar aundia
artzen joan EAJ alderdia eta bizkaitarrik geienak
ziran autarkia alderdi oneri emoten eutsoenak, baiña

ba-egozan zalantza batzuk, abertzaleen jokabide au
kristiñau izateaz bateratu ete leiken eta argi ta garbi
itaundu eutsoen Mujika gotzaiñari autarki ori bidez-
koa ete zan.

Gotzaiñak be argi eta garbi erantzun eban: Fede alde-
tik ez egoala eragozpenik gizartean jokabide ori artzeko.

Orixe izan zan españatarrak Mateo Mujika gure
gotzaiñari iñoz parkatu ez eutsoen "pekatua":

Lenengo ta bein errepublika edo erkalak erbestera ete
eban.

Gero guda negargarria sortu zan eta Goma kardenal
maltzurak eskatuta eta beartuta, Mateo gure gotzaiñak
eta Iruñako goi-gotzain zan Martzeliño Olaetxea'k pasto-
ral edo artzain-agiri negargarri bat argitaratu eben Fran-
co'ren gudea goratuz.

Naikoa ete zan ori agintari españatarren gosea asetze-
ko? Ba, ez! Seminaria eroan eben gure gotzaiña eta an
zin egin erazo España'ko banderea.

Gotzaiñak bere askatasuna oiukatu eban eta beartu egi-
ten ebelako, ez eban nai egin zin ori. Barriro erbestera
joan bear izan eban eta Gotzain-ordezko izateko Balen-
tzia'ko gotzain laguntzaille zan D. Jabier Lauzurika eka-
rri eben Gasteiz'era. Au oso-osoan eta lotsagarriro
makurtzen zan guda-irabazleen aurrean.

Eta emen asten da nik esan nai dodana:

Lauzurika Gotzain-ordea etorri zanetik Karmelo
Ballester etorri arte, gure seminarioan sekula ez zan aita-
tu erbestean politikoak zigortuta eukene Mateo'ren izenik.
Gozaiñaren alde otoiitz egiten gendun, aundikiro, baiña
beti izendatzen zan Frantzisko edo Xabierio: "Oremus
pro pontifice nostro Xabierio: Dominus conservet eun..."
Iñoz ez zan otoiitzik egin, izenik esan be ez, gure gotzain
zan Mateo'ren alde. Noz zuzenduko ete da okerkeri
aundi au?

Ballester Gotzaiña etorteko, Mateo'ri bere lekua izte-
ko eskatu eutsoen eta orrelan egin eban. Orduan ekarri
eben Zarautz'era eta antxe ikertu gendun.

Joan zan ikertzera Ballester gotzaiña be eta Mateo'k
ondo artu eban: Bere gelan belaunikoko egoala. Ballester
be belaunikatu egin zan eta orrelantxe biak alkar besar-
katu eben eta oneik izan ziran Ballester gotzaiñaren
berbak: "Gozain anai eta martiri lez besarkatzen zai-
tut".

Erbestean egoala Mateo'k pastoral bat idatzi eban
Joxemiel Barandiaran'ek eta Alberto Onaindia'k eskatu-
ta. Pastoral esaten jako eta da, baiña Josemiel'eri eginda-
ko eskutitz lez agertzen da. Or ikusten da D. Mateo'ren
askatasunezko pentsaerea.

Olazar'tar Martin